

חטאת העוף שעשאה כעולה – הכל מודים שלא הפכה לעולה.

בדעת הרמב"ם נראה שהיא פסולה מדאורייתא ורק הופקעה מדין מעילה. אפשר שלדעתו על פי מסקנת הגמ' זוהי עולה פסולה, כהבנה הראשונית של הגמ' ולא כרב אדא הסובר שנעשתה כחטאת.

מערכה קסו. כללי מסכת קינים (סז,ב-סח,א)

ה. "קן" של נדבה תלוי ברצונו של הנודב, ואם בשעת הנדר קבע שיביא מין מסוים – עליו להביאו באופן זה דווקא. לדעת רש"י, גם בקן נדבה קיים הכלל ששני העופות יהיו מאותו מין⁵.

ו. חטאת העוף נעשית בחלקו התחתון של המזבח, ואם נעשתה למעלה – פסולה. בעולת העוף הדין הפוך: עליה להעשות בחצי העליון, ואם נעשתה למטה – פסולה (עייין מערכה קסד).

ז. בירור הקן, איזה מן העופות הוא חטאת ואיזה עולה, נקבע באחת משתי דרכים: או על ידי הבעלים, אם בשעת הקנייה דווקא יאמר שזו תהיה חטאת וזו עולה, או על ידי עשיית הכהן, שעושה את האחד כחטאת והשני כעולה (יומא מא,א).

ח. המביא למקדש זוג עופות שכבר נקבע איזה ממנו עולה ואיזה חטאת – הרי זו "קן מפורשת". אם טרם נקבע – הרי זו "קן סתומה".

ט. בקן סתומה, כאשר הכהן עושה פרידה אחת ממנה כחטאת – נקבעה השנייה לעולה, וכן להיפך.

י. לאחר שעוף נקבע כחטאת או כעולה – אין אפשרות להופכו לסוג השני⁶.

יא. כאשר כהן מקבל קינים סתומות שהובאו יחדיו על ידי נשים שונות – עליו לעשות חטאת ועולה מכל קן וקן, ואי אפשר שקן של אחת יעשה כולו עולות ושל חברתה כולו חטאות.

מסכת קינים עוסקת בהלכות קרבן העוף, לרוב מדובר בזוג ("קן") עופות המובאים מסיבות שונות. המסכת מפרטת מצבים שונים של ספק לגבי עוף חי הנמצא לפנינו, האם הוא עולה או חטאת, וכן עוף שכבר הוקרב ויש ספק מה נעשה בו, האם יצאו בעליו ידי חובתם.

מסכת זו היא מן הקשות והסבוכות בש"ס, והסוגיה בזבחים כאן, בה הובאו שלוש משניות ממנה, היא הסוגיה המרכזית בתלמוד שעוסקת במסכת זו. לפיכך, פירוש רש"י כאן משמש אבן יסוד בפרשנות המסכת ורבים מפרשני המשנה הלכו בעקבותיו. נעמוד כאן על הכללים העיקריים במשניות אלו שהובאו בסוגיה, בעיקר על פי פירושי רש"י, הרמב"ם ותפארת ישראל¹.

כללים

א. עולת העוף באה כקרבן חובה שקבעה התורה, או כקרבן נדבה שהאדם החליט להביא למקדש². בתורת חובה היא באה בדרך כלל עם חטאת העוף (ראה פירוט במערכה קנג), ואילו בתורת נדבה היא יכולה לבוא בפני עצמה, או עם עוף נוסף, כגון שנדב שתי עולות.

ב. חטאת העוף באה כחובה בלבד.

ג. שני עופות המובאים יחד לקרבן, לכל מטרה שהיא, נקראים "קן"³. עוף יחיד נקרא "פרידה".

ד. קרבן העוף יכול לבוא מן התורים או מבני יונה. "קן" של חובה הכתובה בתורה צריך להיות מאותו מין דווקא: שניהם תורים או שניהם בני יונה⁴.

עליו להביאם דווקא מאותו מין? אכן, ברמב"ם (הל' פסוהמ"ק יא), הדגיש שדין המשנה "אין מביאין תורין כנגד בני יונה" נאמר על קן חובה דווקא, וראה להלן הערה 19. הגר"ז (בחידושי על הרמב"ם הל' מעשה הקרבנות יד, ב) מסביר את שיטת רש"י, ששני עופות הנדבה נחשבים כקרבן אחד, כמשתמע בכריתות ט ע"א, שגר שהביא עוף לקרבן גרותו צריך להביא שתי עולות, משום שלא מצינו בכל התורה חיוב של עוף אחד לעולה, והבאת עוף אחד בנדבה היא חידוש מיוחד. לפיכך, כאשר בחר להביא שניים – הרי זהו קרבן שלם, וצריך הוא לבוא מאותו מין. בשטמ"ק הנ"ל הסביר את המשנה כעין שיטת רש"י, אך מטעם אחר: מכיוון שבשעת הנדר סתמה האשה ולא פירשה איזה מין תביא, ואחר כך הביאה את שתי העולות ממין מסוים – הרי זה פירוש לנדרה, שלכן התכוונה מתחילה, ולכן כשאחד מהם נפסל – חובה להשלימו מאותו מין (אמנם שנינו במנחות פ"ג מ"ט שהנודב "איל זה עולה" ונסתאב רשאי להביא, לדעת תנא קמא, כבש תחתיו, אך זאת במקרה של נדבה, הרי זו", ואילו ב"הרי עלי" הקרבן שבוחר לבסוף מהווה פירוש לנדרו).

6. דין זה פשוט לגבי כל הקרבנות, שאי אפשר לשנות את שמם לאחר שהוקדשו. הסוגיה כאן עוסקת באפשרות שעולה תהפוך לחטאת אם יעשה את כל מעשיה כחטאת, ומסקנתה שהדבר אינו אפשרי, לפחות מבחינה זו שהבעלים לא יצאו ידי חובה בחטאת זו, וראה במערכה הקודמת.

1. בתפארת ישראל הרחיב מאד בהסברת המשנה האחרונה במסכת, עליה כתב (בועז אות ט) שהיא "היותר חמורה שבכל ששה סדרי משנה". תחילה פירש כשיטת רש"י, ולאחר מכן פירש שוב על פי דרך הרמב"ם (לפיכך אחרי אות נט בפירושו חזר שוב על אותיות מב-נט, ובהפניות אליו יש לשים לב לכך).

2. המשנה נוקטת לגבי הבעלים לשון נקבה, משום שהמקרה השכיח של עולת חובה הוא זבה או יולדת.

3. אין הכוונה שאחד מהם זכר והשני נקבה. בקרבן העוף אין הבדל בין זכר לנקבה.

4. קינים פ"ב מ"ה: "אין מביאין תורין כנגד בני יונה, ולא בני יונה כנגד תורין". דין זה מעכב, ואם הביא תחילה את החטאת ממין מסוים ואחר כך את העולה ממין אחר – עליו להביא שוב את העולה ממין החטאת. במקרה ההפוך, כשהקדים את העולה לחטאת (שלא כדין לכתחילה שחטאת קודמת לעולה, ראה להלן פט,א), לדעת בן עזאי הולכים אחר הראשון, ויחזור ויביא חטאתו, ולדעת חכמים הולכים אחר החטאת, ויחזור ויביא עולתו.

5. כן כתב רש"י בד"ה צריכה שתביא עוד פרידה, כדי להסביר את הרישא של משנה ו, ראה להלן. על סברה זו תמחו רבים (עייין שטמ"ק סח,א בהשטמות, ורש"ש בקינים פ"ג מ"ו): הרי רשאי אדם להביא נדבה תור או בני יונה, ולמה כשהוא מביא שניים

לחברתה. השני הוא קן סְתוּמָה, שטרם נקבע מי מהן חטאת ומי עולה ומי הבעלים, ואחת מְפֹרֶשֶׁת, שכבר נקבע איזו חטאת ואיזו עולה, אך לא קבעו מיהו הבעלים על כל עוף ממנה. עֶשֶׂה הכהן בְּלֶן לְמַעְלָה – מְחִצָּה בְּשֵׁר וּמְחִצָּה פְּסוּל, שכן מחצית מהעופות הם עולות, הכשרות למעלה. בְּלֶן לְמַטָּה – מְחִצָּה בְּשֵׁר וּמְחִצָּה פְּסוּל, שכן מחציתן חטאות, הכשרות למטה. חֲצִיזֵן לְמַעְלָה וְחֲצִיזֵן לְמַטָּה, ואיננו יודעים איזו הקריב למעלה ואיזו למטה, אבל ידוע שמכל קן עשה אחת למעלה ואחת למטה, אֵינָה בְּשֵׁרָה אֶלָּא סְתוּמָה, מפני שהחטאות והעולות שכבר נתפרשו פסולות, מחשש שנעשו שלא במקומן הראוי, ואילו הסתומה נקבעת במעשיו של כהן זה: זו שלמעלה - נקבעת כעולה כשרה, וזו שלמטה - כחטאת כשרה, ומתחלקת ביניהן, אלא שאיננו יודעים מי יצאה ידי חובת חטאת ומי עולה, ולכן יביאו קן נוסף ויאמרו תנאי, שהחטאת תקרב לשם זו שכבר יצאה ידי חובת עולתה, והעולה תקרב לשם זו שכבר יצאה ידי חובת חטאתה (רש"י)¹³.

ביאור המשניות

פרק ג משנה ג

שתי נשים שהביאו יחד קן מפורשת לכהן, חֲטָאת שייכת לזו ועולה שייכת לזו, לחברתה, עֶשֶׂה הכהן שְׁתֵּיהֶן לְמַעְלָה מחוט הסיקרא - מְחִצָּה בְּשֵׁר וּמְחִצָּה פְּסוּל, אחת כשרה ואחת פסולה¹², שכן החטאת שנעשתה למעלה פסולה. שְׁתֵּיהֶן לְמַטָּה - מְחִצָּה בְּשֵׁר וּמְחִצָּה פְּסוּל, שכן העולה פסולה למטה. אַחַת לְמַעְלָה וְאַחַת לְמַטָּה - שְׁתֵּיהֶן פְּסוּלוֹת, שְׁאֵנִי אוֹמֵר: שֵׁמָּה חֲטָאת קָרְבָּה לְמַעְלָה וְעוֹלָה קָרְבָּה לְמַטָּה. ומכיוון שהביאו עופות שכבר נתפרשו, וגם כל אחת שייכת לאשה אחרת - אי אפשר להחליף ביניהן.

משנה ד

שתי נשים, שאחת מהן היתה חייבת שתי חטאות ועולה, וחברתה היתה חייבת שתי עולות וחטאת, והביאו יחד שלושה קינים (רש"י): אחד מהם כבר נקבע איזה עוף ממנו לחטאת ואיזה לעולה, ואף קבעו שהחטאת לאשה זו ועולה

האֵשֶׁה שְׁאֵמְרָה: הָרִי עָלֶי לְהִבִּיאַ קָן וְבוֹ שְׁתֵּי עוֹלוֹת נִדְבָה אִם אֶלֶד בֶּן זָכָר, יִלְדָה זָכָר - מְבִיָּאָה שְׁתֵּי קָנִים: אַחַת לְנִדְרָה וְאַחַת לְחֻבְתָּהּ שֶׁקִּבְעָה הַתּוֹרָה לִיּוֹלָדָתָּ, שֵׁמָּה הִיא עֵנִיָּה - תִּבְיָא קָן וְבוֹ חֲטָאת וְעוֹלָה. נִתְּנָתָּן לַפֶּה, הִכְהֵן צָרִיף לְעִשׂוֹתָן שְׁלֹשׁ לְמַעְלָה, שֶׁהִרִי יֵשׁ כֵּאֵן שְׁלוֹשׁ עוֹלוֹת, אַחַת לְחֻבְתָּהּ וְשְׁתֵּי לְנִדְבָה, וְאַחַת לְמַטָּה לְחֲטָאת חֻבְתָּהּ. לֹא עֶשֶׂה בָּן, אֶלָּא עֶשֶׂה שְׁתֵּים לְמַעְלָה וְשְׁתֵּים לְמַטָּה¹⁴, כִּי חֲשַׁב שֶׁהֵם קִינֵי חֻבְתָּהּ, וְלֹא נִמְלָךְ עִם הָאֵשֶׁה לְדַעַת מֵהָ הִבִּיָּאָה, הָרִי שִׁיִּצְאָה יְדֵי חֻבְתָּהּ חֲטָאתָה אֲבָל חֲסֵרָה לָהּ עוֹלָה אַחַת שֶׁהוֹקֵרְבָה לְמַטָּה שְׁלֹשׁ כִּדּוּן, וְלִכֵּן צָרִיכָה שְׁתֵּי בָיִא עוֹד פְּרִידָה אַחַת, עוֹף בּוֹדֵד אֶחָד לְעוֹלָה, וְתִקְרִיבָנָה לְמַעְלָה.

במה דברים אמורים? כששני הקנים שהביאה היו מְמִינֵי אֶחָד, שניהם תורים או שניהם בני יונה, אבל אם היו מְשִׁנֵּי מְמִינֵי, קן אחד של תורים והשני של בני יונה, והכהן הקריב

¹³ "פירשה נדרה" (במהדור' עם ע"א פירושים דף כב טו ג).

¹² בנוסח ספרי המשניות: "כולן למעלה" במקום "שתיהן למעלה", כלומר שהביאו חטאות ועולות רבות, וכך מובנת יותר הלשון "מחצה כשר ומחצה פסול".

¹³ בתפארת ישראל סובר אחרת, שגם ללא הבאת קרבן חדש על תנאי רשאיית הנשים לקבוע לאחר מעשה ההחטאת היתה לשם אחת מהן והשניה לשם חברתה, משום שמלכתחילה קנו את הקינים על דעת כן, שבעלותן על העופות תתברר בסוף, ולדעתו זהו החידוש במשנה.

¹⁴ שיטת רש"י, כאמור, שהקן הראשון מיועד לחובתה והשני לנדרה. לפיכך צריך לומר, לכאורה, שהכהן עשה אחד למעלה ואחד למטה ושוב אחד למעלה ואחד למטה, ואם לא כן, אלא הקדים את השתיים שלמעלה לשתיים שלמטה כמשתמע מלשון המשנה, הרי השניים שלמעלה נעשו לחובתה, והאחד מהם פסול, והשניים שלמטה נעשו לנדרה, ושניהם נפסלו! ברם, בתפארת ישראל (יכין אות מ) דקדק מסדר המשנה "שתיים למעלה ושתיים למטה" שלא כן, שהכהן אכן הקדים את שתי אלו שלמעלה ובכל זאת אינה חייבת אלא עולה אחת. לפיכך הסביר, שרק אם הכהן עשה קן כראוי, אחד למעלה ואחד למטה, נחשב קן זה לחובתה והשני לנדרה, אבל כשהיו שלא כראוי - הראשון שהיה למעלה והראשון שהיה למטה עולה לחובתה, ושני האחרים יעלו לנדרה.

⁷ סזב ד"ה צריכה שתביא עוד פרידה אחת. ברמב"ם בפירושו למשנה ו נראה שאינו סובר כך, שכן כתב שכאשר הכהן עשה שתיים למעלה ושתיים למטה "השניים שנעשו למעלה - נדרה, והשניים שנעשו למטה - לחובתה, אחד חטאת והוא כשר והעולה פסול". וכן בהל' פסוהמ"ק יא: "כדי לצאת ידי חובתה" (הר המוריה שם).

⁸ גם אם מחישוב האפשרויות השונות יוצא שרוב הסיכויים שיצא ידי קרבנו. בחטאת יש בכך חידוש מיוחד, שכן אינה באה בנדבה, ולפיכך היה מקום לומר שאין להביאה מספק, שמה היא "חולין בעזרה". אולם בגמ' בניר כט, א יש דרשה מיוחדת להבאת חטאת העוף גם במקרה של ספק, ודרשה זו לא מלמדת רק היתר להביא, אלא גם חיוב להביא (תוס' כאן סח, ד"ה אימר).

⁹ משום שגם אם אינו חובה - מותר להביאו כנדבה.

¹⁰ מאחר שהעוף נמלק, והוא נבלה האסורה באכילה, ורק בקרבן ודאי התירה התורה את אכילתו להכניס.

¹¹ רש"י סח, ד"ה צריכה שתביא, בהסברת "שתיים לחובתה". ברמב"ם (הל' פסוהמ"ק יב: "ושניים מאיזה מין שתרצה") משמע שאינו סובר כך, ולדעתו ניתן להתעלם מהחטאת שכבר הוקרבה ולהביא קן חדש לחטאת ולעולה (ולפי פירושו ל"שתיים לחובתה", שהם חטאת ועולה ולא שתי עולות, אינו זקוק לחידוש זה היוצא מפירוש רש"י, ראה להלן). לביאור שיטתו עיין 'עיר קינו' פ"ג מ"ו על הבבא

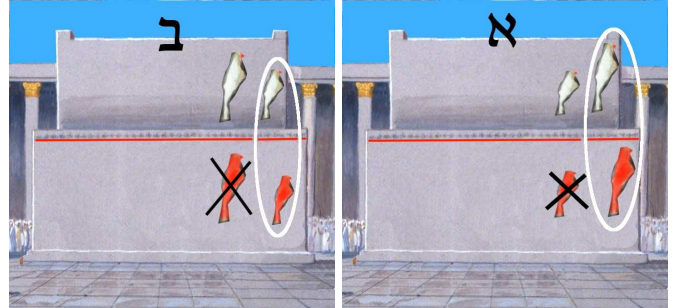
לנדרה, שכן לעולם הקן הראשון שהוקרב נחשב לחובתה והשני לנדרה (כלל יב), וכעת איננו יודעים מאיזה מין הביאה כבר עולה אחת מן השתיים שנדרה, וכדי לוודא שהביאה שתיים מן המין שנדרה היא צריכה להביא כעת שתיים מכל מין¹⁵.

אם קָבְעָה נְדָרָה, שבשעה שנדרה להביא קן עולות כנדרה קבעה שתביא את הנדר עם קן החובה ("הרי עלי קן להביאו עם חובתי"), ונמצא שעליה להביא שלוש עולות יחד, מלבד החטאת. נוסף על כך, אשה זו גם פירשה איזה מין תביא, תור או יונה, ואינה זוכרת מה פירשה. לפיכך, כאשר הביאה שני קינים מאותו מין והכהן עשה שתיים למעלה ושתיים למטה, הרי עשה רק שתי עולות, ולא קיימה כלל את נדרה להביא שלוש יחד, ומכל מקום יצאה ידי חובת חטאתה. לכן צְרִיכָה שְׁתַּבִּיא עוֹד חֲמִשׁ פְּרִידִין לְמַעַלָּה לעולה, שלוש מן המין שכבר הביאה, אחת כנגד עולת חובתה ושתיים לנדרה, ועוד שתיים לנדרה מהמין השני, שמא זהו המין שנדרה. הנדר צריך לבוא יחד עם עולה נוספת מן המין שהוקרב לחובתה¹⁶, ומאחר שמין זה ידוע, די שתביא אותו ועוד ארבע עבור נדרה, שתיים מכל מין¹⁷.

במה דברים אמורים? כששני הקינים שהביאה תחילה היו מִמִּין אֶחָד, אבל אם היו מִשְׁנֵי מִיָּנִין – תְּבִיא שֵׁשׁ פְּרִידִין לעולה, שכן איננו יודעים איזה מין הוקרב ראשון ושימש לקן חובתה, והרי נדרה להביא את שתי העולות יחד עם עולה מהמין שהביאה לחובתה, ולפיכך תביא שלוש פרידין מכל מין.

נְתַנְתָּן לַפְּהֵן וְאֵינָה יוֹדַעַת מַה נְתַנָּה, הֶלֶךְ הַפְּהֵן וְעָשָׂה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה עָשָׂה - יתכן שעשה הכל למעלה או הכל למטה, ואינה יודעת האם יצאה ידי חובת חטאתה או עולותיה. לפיכך היא צְרִיכָה אַרְבַּע פְּרִידִין לְנְדָרָה, שתיים מכל מין, מחמת הספק איזה מין נדרה, ושְׁתֵּים לְחֻבְתָּהּ לעולה, מאחר שאולי כבר נעשתה החטאת, ועליה להביא את עולת החובה מאותו מין שנעשתה החטאת (כלל ד), וְחֻטָּאת אַחַת, שמא עשה הכל למעלה. בְּן עֲזַאי אָמַר: תביא שְׁתֵּי חֻטָּאוֹת, תור ובן יונה, שכן לדעתו אם הקדים את העולה לפני החטאת - יש להביא את החטאת מאותו מין שעשה את העולה (קינים פ"ב מ"ה), ומכיוון שאולי עשה עולה אחת לחובתה למעלה, ואיננו יודעים מאיזה מין - צריכה להביא שני מינים של חטאת.

מכל מין אחד למעלה ואחד למטה, תְּבִיא שְׁתֵּים, תור ובן יונה לעולה, משום שחובה להביא את שתי עולות הנדרה מאותו מין (כלל ה), ואיננו יודעים האם העולה הראשונה שהוקרבה עבור הנדר היתה תור או בן יונה, שכן לעולם הקן הראשון שהוקרב נחשב לחובתה והשני לנדרה (כלל יב), ואיננו יודעים איזה מין הוקרב תחילה ואיזה לבסוף.

"משני מינים – תביא שתיים" - שיטת רש"י. מקרא: העופות הגדולים - תורים, הקטנים - בני יונה. האדומים - חטאת, הלבנים - עולה. המוקף באליפסה - קן חובתה, חטאת ועולה. המסומן ב-X - קרבן פסול.

הכהן עשה תחילה מין אחד למעלה ולמטה ואחר כך את המין השני למעלה ולמטה, אך לא ידוע האם הקדים את התורים (אפשרות א, בה הטור הימני היא תורים) או את בני היונה (אפשרות ב, בה הטור הימני היא בני יונה). על פי אפשרות א התורים עולים לה לקן חובתה, יונת העולה כשרה לנדרה ויונת החטאת פסולה, ועליה להשלים עוד יונה לנדרה. על פי אפשרות ב היונים עולים לה לקן חובתה, תור העולה כשר לנדרה ותור החטאת פסול, ועליה להשלים עוד תור לנדרה. מחמת הספק איזה מין הכהן הקדים, עליה להביא תור ובן יונה להשלמת נדרה.

אם פְּרָשָׁה נְדָרָה, שבשעה שנדרה להביא קן עולות נדרה פירשה מאיזה מין תביא אותו, ושכחה מה פירשה, והביאה לכהן שני קינים ממין מסוים, ועשה חציין למעלה וחציין למטה, צְרִיכָה לְהַבִּיא עוֹד שְׁלֹשׁ פְּרִידִין לעולה: אחד להשלמת נדרה מאותו מין שכבר הביאה, שכן אחד העופות שנעשה למטה נפסל, ושניים מן המין השני, שמא זהו המין שנדרה. אבל חטאת אינה צריכה להביא, כי הקרבן הראשון שנעשה למטה ייחשב כחטאת.

במה דברים אמורים? כאשר שני הקינים שהביאה תחילה היו מִמִּין אֶחָד, כפי שהתבאר, אבל אם היו מִשְׁנֵי מִיָּנִין, ואיננו יודעים איזה מין קרב תחילה – תְּבִיא אַרְבַּע פְּרִידִין לעולת נדרתה, שניים מכל מין. הסיבה לכך היא, שאי אפשר לקבוע כעת איזה מן המינים היה לחובתה ואיזה

מין שבו יצאה ידי עולתה). בתפארת ישראל (יכין אות נ) סובר, שהנדר גורם שגם לא יצאה ידי חובת עולתה, כאילו הטילה תנאי בקרבן, שאם לא יבוא עם נדרה - לא יעלה לה לחובתה. הוא מדמה זאת למי שמתכוון שלא לצאת ידי חובה במצוה, שלא יצא ידי חובתו, וראה כיצא בזה בכריתות ז ע"א, שהאומר "לא יתכפר לי חטאתי" - אינה מכפרת עליו. אך בשפת אמת הקשה עליו משיטת בן עזאי להלן, שיביא שתי חטאות משום שכבר הביאה עולה וצריכה להביא חטאתה ממין עולתה, הרי שיצאה ידי עולתה.

17. עולות הנדר עצמן אינן צריכות לבוא מאותו מין שבו יצאה ידי חובתה, שכן לא התחייבה להביא את הנדר מאותו מין של החובה, אלא רק להביאו עם החובה.

15. רש"י (סוף ד"ה פירשה) מצייין, שעליה לומר בפירוש על העולות שבאות מחמת הספק, שזו שחסרה להשלמת נדרה - תעלה לה לנדרה, והיתר יהיו לנדרה.

16. קביעת הנדר, להביאו יחד עם קן החובה, מעוררת קושי: הרי כשהכהן עשה תחילה שתיים למעלה ושתיים למטה יצאה ידי חובתה מן התורה, וכעת לכאורה כבר איננה יכולה להביא את נדרה עם חובתה! בשטמ"ק (אות ח) מבאר, שאמנם יצאה ידי עולת חובתה, אבל הנדר "עם חובתי" פירושו: עלי להביא שלוש עולות יחד כקרבן גדול, שאחת מהן תהיה מאותו מין של חובתי (אמנם נוסח הנדר "עם חובתי" פירושו עם עולת החובה ממש, ואת זאת כבר לא תוכל לקיים, ומכל מקום עליה לקיים את הנדר באופן הדומה לנדרה, ולכן תביא את קן הנדר עם עולה מאותו

משנה ו: שיטת הרמב"ם¹⁸

הַאֲשֶׁה שְׁאֲמַרְהָ: הָרִי עָלַי קָן... מְבִיאָה שְׁתֵּי קָנִים: אַחַת לְנִדְרָה וְאַחַת לְחֻבְתָּהּ... עֲשֵׂה שְׁתֵּים לְמַעַלָּה וְשְׁתֵּים לְמַטָּה, וְלֹא נִמְלָךְ, צְרִיכָה שְׁתֵּבִיא עוֹד פְּרִידָה אַחַת וְתִקְרִיבָנָה לְמַעַלָּה. בְּמֵה דְבָרִים אֲמֹרִים? כִּשְׁשֵׁנִי הַקָּנִים שֶׁהִבִּיאָה הִיוּ מִמִּין אֶחָד, אֲבָל אִם הִיוּ מִשְׁנֵי מִיָּנִין, וְהִקְרִיב מִיָּן אַחַד לְמַעַלָּה וּמִיָּן אַחַד לְמַטָּה, וְלֹא יָדוּעַ אִיזָה מִיָּן לְמַעַלָּה וְאִיזָה לְמַטָּה - תְּבִיא שְׁתֵּים, תּוֹר וּבֶן יוֹנָה לְעוֹלַת חוֹבְתָהּ, מִשּׁוֹם שֶׁצָּרִיךְ לְהִבִּיא אֶת הַחֲטָאֵת וְהָעוֹלָה לְחֻבְתָּהּ מֵאוֹתוֹ מִיָּן (כָּלֵל ד), וּמִכִּוּוֹן שֶׁבְּרוּר שֶׁאֵת שְׁנֵי הַתּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי הַיּוֹנָה עֲשֵׂה לְמַטָּה - הֵרָאשׁוֹן שֶׁבָּהֶם הוּא חֲטָאֵת חוֹבְתָהּ וְהַשְּׁנֵי עוֹלֹת חוֹבְתָהּ, וּנְפַסְלָהּ, וְכַעַת יֵשׁ לְהִבִּיא עוֹלַת חוֹבָה מִחֻדָּשׁ מִהֵמִין שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשֶׂתָה הַחֲטָאֵת¹⁹.

אִם פְּרָשָׁה נִדְרָה, שֶׁקִּבְעָה שֶׁקָּנִים מִסּוּיָם יִהְיֶה לְנִדְרָה וְהַשְּׁנֵי לְחֻבְתָּהּ²⁰, וְעֲשֵׂה חֲצִיָּן לְמַעַלָּה וְחֲצִיָּן לְמַטָּה, צְרִיכָה לְהִבִּיא עוֹד שְׁלֹשׁ פְּרִידִין: שְׁתֵּים לְעוֹלָה וְאַחַת לְחֲטָאֵת, שְׁמָא אֶת הַקָּן שֶׁל נִדְרָה עֲשֵׂה לְמַטָּה, וּנְפַסְלָהּ, וְאֵת הַקָּן שֶׁל חוֹבְתָהּ עֲשֵׂה לְמַעַלָּה, וְרַק הָעוֹלָה שָׁבוּ כִּשְׂרָה²¹.

בְּמֵה דְבָרִים אֲמֹרִים? כִּאֲשֶׁר שְׁנֵי הַקָּנִים שֶׁהִבִּיאָה תַּחֲלִילָה הִיוּ מִמִּין אֶחָד, אֲבָל אִם הִיוּ מִשְׁנֵי מִיָּנִין, וְקִבְעָה שֶׁהַתּוֹרִים, לְמַשָּׁל, יִהְיוּ לְנִדְרָה וּבְנֵי הַיּוֹנָה לְחֻבְתָּהּ, וְהִכְהִין אִיזָה יוֹדֵעַ אִיזָה מִיָּן עֲשֵׂה לְמַעַלָּה וְאִיזָה לְמַטָּה - תְּבִיא אֶרְבַּע פְּרִידִין, שְׁלוֹשׁ עוֹלוֹת וְחֲטָאֵת אַחַת, מִשּׁוֹם שֶׁאִם הִקְרִיב אֶת קָן הַנִּדְרָה לְמַטָּה וְקָן הַחוֹבָה לְמַעַלָּה - הַנִּדְרָה נְפַסְלָה לְגַמְרֵי וּמִיּוֹנֵי הַחוֹבָה נְפַסְלָה הַחֲטָאֵת וְנִשְׂאָרָה הָעוֹלָה, וְאִם קָן הַנִּדְרָה הִיָּה לְמַעַלָּה וְהַחוֹבָה לְמַטָּה - נְפַסְלָה יוֹנַת הָעוֹלָה וְנִשְׂאָרָה יוֹנַת הַחֲטָאֵת, וְכַעַת הָאִשָּׁה אִינָה יוֹדֵעַת מֵה עֲלִיָּה לְהַשְׁלִים:

הָאִם אֶת עוֹלַת הַחוֹבָה אוֹ אֶת הַחֲטָאֵת, וְזֹאת בְּנוֹסֵף לְתוֹרֵי הַנִּדְרָה, שְׁאוּלֵי הִיוּ לְמַטָּה וּנְפַסְלוּ שְׁנֵיהֶם. לִכֵּן תְּבִיא תּוֹרִים לְנִדְרָה וְקָן נוֹסֵף מֵאִיזָה מִיָּן שֶׁתִּרְצֶה²² לְחֻבְתָּהּ (אִילוּ הִיוּ שְׁנֵי הַקָּנִים מִמִּין אֶחָד - הֵיינו בְּטוּחוֹם שֶׁלְפָחוֹת יֵשׁ בִּידֵה תּוֹר לְעוֹלָה, הַמִּתְאִים הֵן לְנִדְרָה וְהֵן לְחֻבְתָּהּ, אֲבָל מִכִּוּוֹן שֶׁהֵם שְׁנֵי מִיָּנִים - שְׁמָא לֹא קִיָּמָה לֹא אֶת נִדְרָה וְלֹא אֶת חוֹבְתָהּ)²³.

אִם קִבְעָה נִדְרָה, שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁנִּדְרָה לְהִבִּיא קָן עוֹלוֹת כְּנִדְבָה קִבְעָה שֶׁתְּבִיא מִיָּן מִסּוּיָם, כְּגוֹן תּוֹרִים, וְאִף הַגְּדִירָה שֶׁקָּן זֶה יִהְיֶה לְנִדְרָה וְזֶה לְחֻבְתָּהּ, וְהִבִּיאָה שְׁנֵי קָנִים מֵאוֹתוֹ מִיָּן וְהִכְהִין עֲשֵׂה שְׁתֵּים לְמַעַלָּה וְשְׁתֵּים לְמַטָּה, וְאִיזָה יוֹדֵעַ אִיזָה מִיָּן עֲשֵׂה לְמַעַלָּה וְאִיזָה לְמַטָּה, וְהִיא שֶׁכַּחַח אִיזָה מִיָּן קִבְעָה וְהִבִּיאָה, וְאִף הִכְהִין אִיזָה יוֹדֵעַ אִיזָה מִיָּן הַקְּרִיב²⁴, צְרִיכָה שְׁתֵּבִיא עוֹד חֲמִשׁ פְּרִידִין: אֶרְבַּע לְעוֹלָה וְאַחַת לְחֲטָאֵת. הָאֶרְבַּע לְעוֹלָה הֵן קָן תּוֹרִים וְקָן בְּנֵי יוֹנָה, שְׁמָא כָּל קָן נִדְרָה הוֹקֵרֵב לְמַטָּה, וְאִפִּילוּ אִם הוֹקֵרֵב לְמַעַלָּה - הִרִי אִיזָה יוֹדֵעִים מֵה הִבִּיאָה, וְשְׁמָא אִיזָה מֵה שֶׁקִּבְעָה. וְהָאֶחָת לְחֲטָאֵת, שְׁמָא קָן חוֹבְתָהּ נַעֲשֵׂה לְמַעַלָּה וְלֹא יִצָּאָה יָדֵי חֲטָאֵתָה. נְקוּדָה זוֹ בְּשִׁיטַת הַרְמַב"ם צְרִיכָה עֵינֵן רַב²⁵.

בְּמֵה דְבָרִים אֲמֹרִים? כִּשְׁשֵׁנִי הַקָּנִים שֶׁהִבִּיאָה תַּחֲלִילָה הִיוּ מִמִּין אֶחָד, אֲבָל אִם הִיוּ מִשְׁנֵי מִיָּנִין - תְּבִיא שְׁשׁ פְּרִידִין: חֲמִשׁ לְעוֹלָה וְאַחַת לְחֲטָאֵת. בְּמִקְרָה זֶה מִתְחַדָּשׁ שְׁעִלָּה לְהִבִּיא גַם עוֹלָה לְחֻבְתָּהּ, כִּי אִנּוּ יוֹדֵעִים שֶׁהִיוּ שְׁנֵי מִיָּנִים, וְאִין לְדַעַת מֵאִיזָה מִיָּן נַעֲשֶׂתָה עוֹלַת הַחוֹבָה עַל מַנַּת שֶׁתְּבִיא חֲטָאֵת מֵאוֹתוֹ מִיָּן²⁶.

נִתְנַתֵּן לְפָנֶיךָ וְאִינָה יוֹדֵעַת מֵה נִתְנָה, הֲלֹךְ הַפָּנֶיךָ וְעֲשֵׂה וְאִיזָה יוֹדֵעַ מֵה עֲשֵׂה - זֶהוּ הַמִּקְרָה הַקּוֹדֵם, אֲלֹא שֶׁכָּאֵן מִלְּבַד

בְּפִיִּסְקָה זוֹ וּבְפִיִּסְקָה "קִבְעָה", מְפֹרָשׁ שֶׁלְדַעַתוֹ הַבַּב "פְּרָשָׁה" לֹא עוֹסֵקת בְּקִבְעִיָּה בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה, וְזֶהוּ הַהִבְדָּל בֵּין "פְּרָשָׁה" לְ"קִבְעָה". הֵרָאב"ד בְּפִירוּשׁוֹ לְקִינִים פִּירֵשׁ אֶת הַמִּשְׁנָה כְּרַמְב"ם, וְכַתֵּב שֶׁאִמְנֵם אִינָה חִיבַת לְהַשְׁלִים אֶת נִדְרָה מֵאוֹתוֹ מִיָּן, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא פִּירְשָׁה זֹאת בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה, אֲבָל לְכַתְחִילָה רְצוּי שֶׁלֹּא תִשְׁנֶה מִמָּה שֶׁכָּבַר הִבִּיאָה (רָאָה כַּעֲיֵן זֶה בְּשִׁטְמ"ק הַגִּיל הָעֵרָה 5, וְרָאָה בְּרַאב"ד פִּירוּשׁ נוֹסֵף, שֶׁבְּאִמְתָּה אִינָה צְרִיכָה לְהִבִּיא, אֲלֹא שֶׁאִם תִּרְצֶה לְהִבִּיא כְּמִין שֶׁכָּבַר הִבִּיאָה - עֲלִיָּה לְהִבִּיא מִשְׁנֵי הַמִּינִים).

24. כַּעֲיֵן פִּירוּשׁ רִש"י לְ"פְרָשָׁה", אֲלֹא שֶׁרִש"י מְסַבֵּיר שֶׁשֶׁכַּחַח מֵה אִמְרָה בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה, וְאִילוּ כִּאֵן לְרַמְב"ם מְדוּבָר שֶׁהִיא וְהַכֵּן שֶׁכַּחַח אִיזָה מִיָּן הַקְּרִיבּוֹ (כִּכ מְפֹרָשׁ בְּפִירוּשׁ הַמִּשְׁנָה), וְזֶה דְחוּק יוֹתֵר.

25. בְּפִירוּשׁ הַמִּשְׁנָה כֵּתֵב הַרְמַב"ם כִּאֲמֹר, שֶׁהַעוֹף הַחֲמִישִׁי הוּא חֲטָאֵת, וְאִילוּ בְּהַלְכוּתוֹ (הַל' פְּסוּהַמ"ק יג), כֵּתֵב שֶׁכּוֹלֵם עוֹלוֹת, דְּהֵיינו שֶׁהַעוֹף הַחֲמִישִׁי הוּא לְעוֹלַת חוֹבְתָהּ. עַל כֵּךְ תִּמְהוּ מֵאֵד נוֹשְׂאֵי כִלּוּי, הֵר"י קוֹרְקוֹס וְהַכֵּס"מ, מְדוּעַ בְּרוּר לָנוּ שִׁיִּצָּאָה יָדֵי חֲטָאֵת? הִרִי אוּלַי עֲשֵׂה אֶת כָּל קָן הַנִּדְרָה לְמַטָּה וְקָן הַחוֹבָה לְמַעַלָּה! וְלִכֵּן הִגִּיהוּ בּוֹ, שֶׁתְּבִיא אֶרְבַּע עוֹלוֹת וְחֲטָאֵת, כְּדַבְּרוּ בְּפִי"מ. וְאִילוּ עוֹלַת חוֹבָה אִינָה צְרִיכָה לְהַשְׁלִים, מִפְּנֵי שׁוּדָאֵי עֲשֵׂה עוֹלָה אַחַת לְמַעַלָּה.

עֵינֵין זֶה תְּלִי כְּבַר בְּחִילוּפֵי נוֹסַחאוֹת בֵּין נוֹסַח הַמִּשְׁנָה שֶׁבְּמַסַּכְת קִינִים לְבִין זֶה שֶׁבְּגַמְרָא: בְּמַסַּכְת קִינִים הַלְשׁוֹן "צְרִיכָה לְהִבִּיא עוֹד חֲמִשׁ פְּרִידוֹת" בִּלֹּא "לְמַעַלָּה", וְנִיתָן לְפִרְשׁוֹ שֶׁחֲלַקֵּן עוֹלוֹת וְחֲלַקֵּן חֲטָאוֹת, וְאִילוּ בְּגַמְרָא כִּאֵן הַנוֹסַח "לְמַעַלָּה", כּוֹלֵן עוֹלוֹת (בְּדַק"ס כֵּתֵב שֶׁכֵּךְ הוּא בְּכָל כְּתָה"י גַם בְּבַב הַקּוֹדֵמַת, עַל ג' וד' פְּרִידִין), וְאִפְשֵׁר שֶׁהַרְמַב"ם חֲזַר בּוֹ מִכֵּחַ הַנוֹסַח בְּגַמ'.

26. כֵּן כֵּתֵב בְּפִירוּשׁ הַמִּשְׁנָה. לֹא בְּרוּר טַעַם הַהִבְדָּל בֵּין מִקְרָה זֶה לְבִין קוֹדֵמָה: הִרִי גַם כִּשֶׁהִבִּיאָה מִיָּן אַחַד יֵשׁ לָנוּ סִפְקָ אִיזָה מִיָּן הִבִּיאָה! עַל כֵּךְ בְּתַפְא"י אוֹת נַג (הַשְּׁנִי).

18. בְּפִירוּשׁוֹ לְמִשְׁנָה וְבַהל' פְּסוּלֵי הַמוֹקְדָּשִׁין פ"י. קִימִים הַבְּדִלִים שׁוּיִם בֵּין פִּירוּשׁוֹ לְמִשְׁנָה לְבִין הַלְכוּתוֹ, וְאִף בְּפִירוּשׁוֹ לְמִשְׁנָה חֲזַר בּוֹ מְסַפֵּר פְּעַמִּים (רָאָה בְּמַהְדוּ' הַרֵב קָאֲפַח הָעֵרָה 18), וְהָאֲחֻרוּיִם הַתְּחַבְּטוּ מֵאֵד בְּהַבְנַתּוֹ. מְקוֹצֵר הִירֵיעָה נִסְתַּפֵּק בְּרִמְיּוֹת לְקִשְׁיִים בְּדַבְּרוֹ וּנְפַנָּה לְאַחְרוּיִם שֶׁעֲסָקוּ בָהֶם.

19. פִּירוּשׁ רִש"י פְּשוּט יוֹתֵר מִבְּחִינָה זוֹ, שֶׁהִכְהִין עֲשֵׂה כְּדַרְכוֹ, מִכָּל מִיָּן אַחַד לְמַעַלָּה וְאַחַד לְמַטָּה, וְלֹא מוּבָן מְדוּעַ הִכְהִין יַעֲשֵׂה מֵאוֹתוֹ מִיָּן שְׁנֵיהֶם לְמַעַלָּה, וּבְפִרְט שְׁנֵיהֶם לְמַטָּה, שֶׁהִרִי לֹא מְצִינוּ זוֹג עוֹפוֹת לְחֲטָאֵת. נִרָאָה שֶׁהַרְמַב"ם נִמְנַע מִלְּפָרֵשׁ כְּרִש"י, מִשּׁוֹם שֶׁאִם הִכְהִין עֲשֵׂה מִכָּל מִיָּן אַחַד לְמַעַלָּה וְאַחַד לְמַטָּה - בְּרוּר שִׁיִּצָּאָה יָדֵי קָן חוֹבְתָהּ, וְגַם מִקָּן נִדְרָה יִצָּאָה יָדֵי עוֹלָתָהּ וּנְפַסְלָהּ רַק עוֹלָה אַחַת, וְלְדַעַת הַרְמַב"ם בְּקָן נִדְבָה אִין הַכְּרַח לְהִבִּיא אֶת שְׁנֵיהֶם מֵאוֹתוֹ מִיָּן (בְּנִיגוּד לְכָלֵל הַשֵּׁל רִש"י, וְרָאָה הָעֵרָה 5), וְלִכֵּן גַם אִם לֹא יוֹדֵעַ אִיזָה מִיָּן הוֹקֵרֵב לְנִדְרָה - דִּיה בְּעוֹף אַחַד לְהַשְׁלֵמַת נִדְרָה. לְפִיכֵן נֹאֲלַץ הַרְמַב"ם לְפָרֵשׁ שֶׁמְדוּבָר בְּמִקְרָה שֶׁלֹּא הַשְׁלִימָה אֶת קָן חוֹבְתָהּ וְגַם יֵשׁ סִפְקָ מֵאִיזָה מִיָּן קִרְבָּה חוֹבְתָהּ, וְלִכֵּן הָעֵמִיד שֶׁשְׁנֵי הַתּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי הַיּוֹנָה הִיוּ לְמַטָּה (תְּפֹאֲרַת יִשְׂרָאֵל בְּקִינִים ש"ס, יִכֵּן אוֹת מַג (הַשְּׁנִי, בְּשִׁיטַת הַרְמַב"ם), רִש"י ש"ס וְהַרְמִירוּיָה הַל' פְּסוּהַמ"ק פ"י אוֹת ג).

20. בְּשַׁעַת קִינֵיית הָעוֹפוֹת, עַל פִּי כָּלֵל ז. לְכַאוּרָה אִיזָה מְפֹרָשׁ כְּרִש"י, שֶׁפִּירְשָׁה בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה אִיזָה מִיָּן תְּבִיא, אִךְ רָאָה לְהֵלֵן הָעֵרָה 23.

21. וְלֹא כְּרִש"י, שֶׁפִּירְשׁ שִׁיִּצָּאָה יָדֵי חֲטָאֵתָה, כִּי לְרִש"י הַקָּנִים שֶׁהִבִּיאָה לֹא הִיוּ מְבוֹרְרוֹת, וְכָל אַחַד שֶׁנַּעֲשֵׂה לְמַטָּה יִכּוֹל לְהַחֲשֵׁב לְחֲטָאֵת חוֹבְתָהּ, מֵה שְׁאִין כֵּן לְרַמְב"ם.

22. רָאָה הָעֵרָה 11.

23. בְּנִקּוּדָה זוֹ יֵשׁ קוּשִׁי, שֶׁהִרִי גַם אִם קִבְעָה שֶׁהַתּוֹרִים יִהְיוּ לְנִדְרָה - אִין זֶה מַחֲבִיב אוֹתָהּ לְהִבִּיא תּוֹרִים בְּדוּקָא לְנִדְרָה, אֲלֹא אִם כֵּן אִמְרָה בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה "הִרִי עָלִי תּוֹרִים", כְּפִי שֶׁפִּירְשׁ רִש"י (תְּפֹאֲרַת בְּעוֹז אוֹת ו!) אִכּוּן, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה (הַל' פְּסוּהַמ"ק פ"י אוֹת ד) כֵּתֵב שֶׁגַם הַרְמַב"ם מְסַכִּים לְרִש"י שֶׁמְדוּבָר בְּפִירְשָׁה בְּשַׁעַת הַנִּדְרָה, אֲלֹא שֶׁלְדַעַתוֹ גַם הִבִּיאָה לְכַהֵן קִינִים מְפֹרְשׁוֹת. אִךְ מִלְשׁוֹן הַרְמַב"ם בְּפִירוּשׁ הַמִּשְׁנָה,

חֹבְתָהּ, אחד חטאת ואחד עולה, כדין יולדת עניה, וְחֲטָאת אֶחָת נוספת עם הכבש, כדין יולדת עשירה. כֵּן עֲזָאִי אָמַר: תביא שְׁתֵּי חֲטָאוֹת, תור ובן יונה עם הכבש, שמא קבעה להביא עם הכבש דווקא מין מסוים.²⁷

שקבעה את נדרה, אם תביא תורים או בני יונה, קבעה גם את חובתה, האם תביא קרבן יולדת עשירה, הכולל כבש לעולה ויונה או תור לחטאת, או קרבן יולדת עניה, שהוא קן לעולה ולחטאת. לפיכך היא צְרִיכָה אֲרֻבַע פְּרִיָדִין לְנִדְרָה, שתיים מכל מין, מחמת הספק איזה מין נדרה, וּשְׁתֵּים לְקַן

מערכה קסז. מליקה המטמאת והמטהרת, וגדר "פסולו בקודש" (סח,א-סט,א)

מושג זה של "פסולו בקודש" משמש אבן יסוד בכמה הלכות נוספות, בהם קרבן שנפסל "בקודש" נחשב עדיין כקרבן ברמה מסוימת: אם לאחר שנפסל הועלה על המזבח שלא כדין – לא ירד (פד,א, לדעת ר' שמעון על כל פנים); המעלהו מחוץ לעזרה – חייב כרת (זבחים קט,א); זר המקטירו במזבח – חייב מיתה, כאילו הקריב קרבן כשר (יומא כד,ב ורש"י ד"ה בין דבר פסול); יש איסור לאו על אכילתו (הל' פסוהמ"ק יח,י);²⁸ הנהגה ממנו – מועל (מעילה ב,ב והמפרש ד"ה בשלמא לרב יוסף; רש"י כריתות כג,א ד"ה בגסה);²⁹ ומצוה לשורפו בעזרה דווקא (פסחים פב,ב).⁴

יש להבהיר את המושג "פסולו בקודש", מה הגדרתו ומקורו, וכיצד הוא מהווה נימוק לדיני משנתנו.

מהו "פסולו בקודש"?

במפרשים מצאנו כמה שיטות בפירושו של מושג זה:

א. שיטת רש"י: פסול שנוצר בעזרה. רש"י במקומות רבים⁵ מפרש ש"פסולו בקודש" הוא פסול שנוצר כשהקרבן כבר היה במקום הקודש, בעזרה, וכן כתב המפרש⁶ כאן. בעל 'טהרת הקודש' מסביר את טעמה של שיטה זו, שעצם הכניסה לעזרה מקדשת את הקרבן.⁷

תוס' (סח,ב ד"ה אמר רב) ורבים מהראשונים התקשו בדברי רש"י, שכן מצינו כמה מקרי פסול שאירעו בעזרה ודינם כ"אין פסולו בקודש": א. כמה מאיסורי המזבח שהוגדרו (פד,א) כ"אין פסולו בקודש" עשויים להתרחש בעזרה, כדוגמת בעל מום ורובע ונרבע.⁸ ב. מליקה

נאמר בתורה: "וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכיבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב וטהר" (ויקרא יז,טו). התורה קובעת שיש נבלה המטמאת את מי שאוכל אותה ("מטמאת בבית הבליעה"), ופירשו חז"ל (להלן סט,ב וספרא אחרי מות פרק יב,ה-ז) שהדברים אמורים בנבלת עוף טהור דווקא. זאת, בניגוד לנבלת בעלי חיים אחרים, עליהם אמרה התורה (ויקרא יא) שיטמאו את הנוגע בהם (כגון שרץ) או אף את הנושא אותם (בנבלת חיה ובהמה).

בעבודת בית המקדש חידשה התורה, שקרבנות העוף נמלקים ולא נשחטים, ולפיכך היה מקום להחשיבים כנבלה,¹ הן לעניין איסור האכילה והן לעניין הטומאה. בגמ' (מד,ב) מובאת דרשה המלמדת שלא כן: "לכל חטאתם... בקדש הקדשים תאכלנו (במדבר יח,ט-י) – לרבות חטאת העוף" לאכילה, וממילא מובן שגם אין בה טומאת נבלות.

משנתנו עוסקת בקרבן העוף שנפסל, ודנה האם יש בו טומאת נבילות, ומבחינה בין מיני פסול שונים: מליקה בשמאל או בלילה – אינה מטמאת, ואילו מליקה עופות שמלכתחילה אינם ראויים להקרבה כלל (חולין, או שלא הגיע זמנם, או עבר זמנם, או מחוסר אבר) – מטמאת, וכן גם מליקת קדשים בחוץ. באשר לצורות אחרות של המתת העוף אומרת המשנה, ששחיטה אינה מטמאת, אפילו של חולין בפנים וקדשים בחוץ, ומאידך מליקה בסכין מטמאת. המשנה מסיימת: "זה הכלל: כל שפסולו בקודש – אינו מטמא בבית הבליעה; לא היה פסולו בקודש – מטמא בבית הבליעה".

27. אף כאן כמה נקודות קשות וסתומות: א. היכן הזכר במשנה שהתחדשה במקרה זה קביעה נוספת, של חובתה? גם הכבש לא הזכר כלל. ב. מה פשר העניין של "קביעת חובתה"? האם מי שקובע להביא את חובתו ממין מסוים צריך לעשות כן, ולא יצא ידי חובתו במין אחר הכשר לאותה חובה? ג. מדוע לא תצא ידי חובת חטאתה באותו עוף, הן לאפשרות של עשירה והן לאפשרות של עניה? ד. כיצד יתכן שאשה מסופקת אם דינה כעשירה או כעניה? על כל אלה עיין בתוספות י"ט ובתפא"י ובפירוש "עיר קינו".

1. מפני שהמליקה נעשית ביד ואילו שחיטה טעונה כלי או חפץ כלשהו, ואפילו המולק בסכין הרי זו נבלה, משום שדורס או משום שמחליד (חולין כב,ב), עיין תוס' ד"ה מלק בסכין ושטמ"ק אות א.

2. לשון הגמ' (פסחים כד,א): "כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו", ולשון זו אולי איננה חופפת ל"פסולו בקודש", אבל הרמב"ם כותב ש"פסולו בקודש", ונראה שקישר זאת למושג האמור כאן.

3. במקורות אלו מבוואר שדין "אם עלו לא ירדו" ודין המעילה תלויים זה בזה, ועיין בטהרת הקודש כאן, שהאריך לברר איזה דין מהם הוא הגורם את חברו. הרמב"ם (הל' מעילה ג,א) פסק אחרת, שבכל פסולי המוקדשין אין מעילה מדאורייתא,

והמפרשים התחבטו בביאור שיטתו.

4. לשון הגמ' שם: "כל פסולו בקודש – בשריפה", ועיין מערכה רעא הערה 21.
5. שמות כט,לז; ויקרא ו,ב; פסחים עג,א ד"ה תיקן; סנהדרין לד,א ד"ה את הראוי; זבחים כז,ב ד"ה אמרת; פד,א ד"ה שהיה פסולו בקודש; נדה מא,א ד"ה מרבה אני.
6. בשיטה מקובצת (אות טו) קבע, שהפירוש שנדפס בצד הגמרא (ממשנתנו והלאה לאורך עשרה דפים) אינו מרש"י, ופירוש רש"י הוא זה המובא ב'נוסחאות רש"י כתב יד'. אכן, התוס' ועוד ראשונים מצטטים מ'רש"י כתב יד' בלבד. כתב יד זה נדפס לראשונה בוילנא תרמ"ה, וגדולי האחרונים לא הכירוהו. להלן יכונה הפירוש הנדפס בצד הגמרא כ"המפרש".
7. ודימה זאת לגמ' להלן קיט,ב, שעולת יחיד שהובאה לבמת ציבור "קלטוהו מחיצות" ומעתה אסור לנהוג בה כהלכות עולה בבמת יחיד.
8. בפנים מאירות יישב קושי זה, ש"משבא לעזרה" היינו שהפסול לא יכול להיות אלא משבא לעזרה, אבל פסול שיכול להיות עוד בטרם ההקדש – פסול גם אם יתרחש לאחריו. כך כתבו כבר תוס' בנדה (מא,א ד"ה שהיה פסולו בקודש): "שאינו פסולו יכול להיות עד אחר שהוקדש, אבל רובע ונרבע מצי להיות בעודו חולין" (אך לא כתבו זאת כפירוש לרש"י).